

Р. М. Дмитренко,
к. е. н., старший викладач кафедри Адміністративного менеджменту
та альтернативних джерел енергії, факультет Менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2461-5184>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.21.201

ПЕРЕДУМОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ

R. Dmitrenko,
PhD, Senior Lecturer of the Department of Administrative Management
and Alternative Energy Sources, Vinnytsia National Agrarian University

PREREQUISITES OF THE STATE REGULATION OF THE ECONOMY AND THE FORMATION OF AGRIBUSINESS DEVELOPMENT POLICY

Досліджено еволюцію розвитку державного регулювання економіки. Зазначено, що найдавнішими пам'ятками наукової думки є артефакти Стародавнього Єгипту. Античні філософи Аристотель, Платон та Ксенофонт у своїх працях виступали за активне втручання держави у економіку. Платон пропагував втручання держави у процес встановлення цін та ратував за законодавче закріплення цін. Сільське господарство вважалося найважливішою сферою економіки держави.

Історичний розвиток наукової думки показав, що в різні історичні етапи теорія втручання та невтручання держави в економіку країни змінювала одна одну, з'являлися різні течії та напрямки, наукові школи. Одні представники були за активне втручання держави в економічні процеси, інші проти. Історично механізм державного регулювання склався у країнах Західної Європи, Японії, країнах Латинської Америки. Тоді як у США, Канаді, Австралії було слабо розвинене державне регулювання.

Встановлено, що першою теоретичною концепцією під час зародження наукової думки був меркантилізм. Меркантилісти були прихильниками ідеї про те, що гроші були уособленням багатства та економічного розвитку держави. Вони виступали за обмеження імпорту та підтримку експорту. Їм притаманна теорія протекціонізму.

Паралельно з навчаннями меркантилістів виникло інше вчення — класична політекономія. Основоположником цього напрямку вважається А. Сміт та Д. Рікардо. У Франції з'являється ще одна економічна школа — фізіократів. Її родоначальником є Ф. Кене. Фізіократи в середні віки відбивали думки античних філософів і підтримували концепцію, що єдиним джерелом багатства суспільства та держави є природа.

Наприкінці ХХ ст. з'являються монетаристи — лідери неокласичної теорії. Вони дотримувались думки про саморегулювання економіки без втручання держави. При цьому економіці зберігається макроекономічна стабільність. Криза неокласичної теорії настала у 90-ті роки ХХ століття. Насправді перебувало дедалі менше підтверджень теоретичним положенням. Україна та багато постсоціалістичних країн у цей період проводили ліберальні ринкові реформи, але, на жаль, опинилися в глибокій економічній кризі. Проте Китай, який пішов іншим шляхом, відмовився від ліберальних реформ, показав прискорені темпи економічного зростання.

Інституціоналізм став одним із факторів критики неокласичної економічної теорії. Проте, в інституціоналізмі, з'явилися представники, які по-різному належали до втручання держави у регулювання економіки. Для сільського господарства створено своє інституційне середовище, яке має відповідати наступним критеріям: мати демократичність, використовувати соціально-психологічні мотивації, стимулювати розвиток прогресу, знижувати транзакційні витрати, потім спрямовано, переважно, вся концепція інституціоналізму.

Особливість аграрного сектора показує, що не тільки ринкові механізми впливають на його функціонування, а й інституційні особливості, які найчастіше зазнають негативних наслідків. Зроблено висновок, що теорія інституціоналізму найбільшою мірою пристосована на сучасному етапі до вивчення специфіки сільського господарства, допомагає зрозуміти природу аграрного бізнесу та виявити необхідність у напрямах державного регулювання.

The evolution of the development of state regulation of the economy is studied. It is noted that the oldest monuments of scientific thought are the artifacts of Ancient Egypt. Ancient philosophers Aristotle, Platon and Xenophont in their writings advocated the active intervention of the state in the economy. Platon advocated the intervention of the state in the process of setting prices and defended the legislative fixing of prices. Agriculture was considered the most important sphere of the state's economy.

The historical development of scientific thought showed that at different historical stages the theory of state intervention and non-interference in the country's economy replaced each other, different currents and directions, scientific schools appeared. Some representatives were in favor of active state intervention in economic processes, others were against it. Historically, the mechanism of state regulation developed in the countries of Western Europe, Japan, and the countries of Latin America. Whereas in the USA, Canada, and Australia, state regulation was poorly developed.

It was established that the first theoretical concept during the birth of scientific thought was mercantilism. Mercantilists were supporters of the idea that money was the personification of wealth and economic development of the state. They were in favor of limiting imports and supporting exports. The theory of protectionism is inherent in them.

In parallel with the teachings of the mercantilists, another teaching emerged — classical political economy. A. Smith and D. Ricardo are considered the founders of this direction. Another economic school appears in France — the physiocrats. Its founder is F. Kene. Physiocrats in the Middle Ages reflected the thoughts of ancient philosophers and supported the concept that the only source of wealth for society and the state is nature.

At the end of the 20th century monetarists appear — leaders of the neoclassical theory. They believed in self-regulation of the economy without state intervention. At the same time, the economy maintains macroeconomic stability. The crisis of neoclassical theory came in the 90s of the 20th century. In fact, there was less and less confirmation of the theoretical position. During this period, Ukraine and many post-socialist countries carried out liberal market reforms, but, unfortunately, found themselves in a deep economic crisis. However, China, which followed a different path, abandoned liberal reforms, and showed accelerated rates of economic growth.

Institutionalism became one of the factors of criticism of neoclassical economic theory. However, in institutionalism, there were representatives who had different views on state intervention in the regulation of the economy. For agriculture, its own institutional environment has been created, which must meet the following criteria: be democratic, use socio-psychological motivations, stimulate the development of progress, reduce transaction costs, then the entire concept of institutionalism is directed.

The peculiarity of the agrarian sector shows that not only market mechanisms affect its functioning, but also institutional features, which most often suffer negative consequences. It was concluded that the theory of institutionalism is most adapted at the present stage to the study of the specifics of agriculture, helps to understand the nature of agrarian business and to identify the need for state regulation.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, державне регулювання економіки, політика розвитку агробізнесу, сільське господарство.

Key words: agrarian sector of the economy, state regulation of the economy, agribusiness development policy, agriculture.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Протягом багатьох тисячоліть досліджуються питання втручання держави в економіку у різних аспектах.

Найдавнішими пам'ятками наукової думки є артефакти Стародавнього Єгипту. В рамках історії економіки державних утворень можна відзначити дві ранні пам'ятки. Перший документ відноситься до XXII ст. до н.е. і називається "Повчання гераклеопольського царя своєму синові". У цьому джерелі наводяться правила управління державою, яким має володіти кожен правитель. Інший пам'ятник відноситься до XVIII ст. до н.е. і називається "Промова Ілусера". Цей документ містить основні правила управління державою, такі як недопущення боргового рабства простих людей шляхом обмеження зростання позичкових операцій. Ці правила вважаються єдиними, які рятують держави від громадянської війни. Ці документи підтверджують, що питання регулювання економічних процесів та втручання держави у них вивчалось, починаючи з історії Стародавнього світу.

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Різні аспекти проблеми трансформації пріоритетів галузевої підтримки політики розвитку агробізнесу широко представлені в роботах, як українських, так і зарубіжних учених. Теоретичні засади функціонування політики розвитку агробізнесу розглядали такі зарубіжні вчені, як Д.Міль, А.Маршалл, Д.Рікардо, Ж.Б.Сей, А.Сміт та інші. Серед українських учених слід виділити: І. Зятковського, І. Бланка, А. Шеремета, Г. Кірейцева, П. Саблука та ін.

Проведений аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок про те, що проблеми вивчення політики розвитку агробізнесу сьогодні є дуже гострими. Незважаючи на наявність досить значного числа публікацій у цій предметній галузі, низка питань залишаються слабовивченими, особливо оцінка результативності реалізації аграрної політики, що не повною мірою сприяє формуванню ефективного агробізнесу.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ

Дослідити передумови державного регулювання економіки та формування політики розвитку агробізнесу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Античні філософи Аристотель, Платон та Ксенофонт у своїх працях у V—IV ст. до н. е. виступали за активне втручання держави у економіку. Платон пропагував втручання держави у процес встановлення цін та ратував за законодавче закріплення цін. Також він був противником позичок під відсотки, і вважав неправильним вільне ходіння грошей у суспільстві [1]. Аристотель переконаний, що основа економіки — це виключно натуральне господарство. Сільське господарство вважалося найважливішою сферою економіки держави. Ксенофонт висловлював думку, про те, що землеробство, єдина справа, яка робить людину задоволеною, ситим і багатим [1].

Історичний розвиток наукової думки показав, що в різні історичні етапи теорія втручання та невтручання держави в економіку країни змінювала одна одну, з'являлися різні течії та напрямки, наукові школи. Одні представники були за активне втручання держави в економічні процеси, інші проти. Історично механізм державного регулювання склався у країнах Західної Європи, Японії, країнах Латинської Америки. Тоді як у США, Канаді, Австралії було слабо розвинене державне регулювання.

Першою теоретичною концепцією під час зародження наукової думки був меркантилізм. Меркантилісти були прихильниками ідеї про те, що гроші були уособленням багатства та економічного розвитку держави. Вони виступали за обмеження імпорту та підтримку експорту. Їм притаманна теорія протекціонізму: запровад-

ження тарифів та квот на імпорт, причому податкових пільг для експортерів. Така система і в даний час використовується в системі аграрної політики багатьох країн. Очевидно, що заходи протекціонізму неможливо здійснити без активного втручання держави у економічні процеси. Даної концепції дотримувалися як ранні меркантилісти, так і представники пізнього меркантилізму.

Яскравий представник меркантилізму М. Блаут навів основні засади теорії меркантилізму [1]:

1. гроші, золото та срібло — це ознаки багатства;
2. державне регулювання економічних процесів з метою припливу золота та срібла до країни;
3. допомога промисловим підприємствам через імпорт дешевої сировини;
4. політика протекціонізму, спрямована на обмеження імпорту та заохочення експорту.

Три століття поспіль меркантилізм був головною теорією наукової думки. Паралельно з навчаннями меркантилістів виникло інше вчення — класична політекономія. Основоположником цього напрямку вважається А. Сміт та Д. Рікардо.

У Франції з'являється ще одна економічна школа — фізіократів. Її родоначальником є Ф. Кене. Фізіократи в середні віки відбивали думки античних філософів і підтримували концепцію, що єдиним джерелом багатства суспільства та держави є природа. Основою національного багатства фізіократи вважали продукт сільського господарства. Інші речі, продукти, були лише результатом переробки, які у житті суспільства другорядну роль. Фізіократи були противниками втручання держави в економіку, вважали цей процес марним і безглуздим, якщо основа багатства природа та економіка повністю залежить від неї [1].

Розглянемо основні тези вчення фізіократів [1]:

1. держава не втручається у економіку;
2. усі люди повинні мати економічну свободу;
3. економіка — це процес, який має розвиватися природно;
4. потрібна вільна торгівля;
5. податки мають бути прямі.

З середини XIX ст. А. Сміт, Д. Рікардо та К. Маркс вплинули на становлення сучасної наукової думки.

А. Сміт центральна постать історія економічної думки. Його вчення і в наш час дуже впливає на економічну політику різних країн. В основі теорії Сміта лежить економічний лібералізм, що будується на ідеї природного порядку. Фізіократи були близькі до цієї концепції. Згідно з цією теорією, ринкова економіка не може підкорятися єдиному плану або загальному адміністративному цензу, що розвивається природним шляхом, але за суворими правилами [1]. Дана концепція заперечувала втручання держави в економіку, вона зводиться до мінімуму та спрямована на захист прав, свободу та власність громадян. Особлива роль концепції А. Сміта відводилося сільському господарству, землеробству. Сільське господарство було багатством у країні, ніж торгівля та інші галузі обороту. Теорія ґрунтується на тому, що капітал, вкладений у землеробство, згодом додає ще більшого багатства та доходу.

К. Маркс був прихильником активного втручання держави в економічні процеси, яке має відбуватися на користь суспільства та індустріальні процеси мають бути

взяті під громадський контроль. Основа даного твердження полягає в тому, що інакше виникнуть протиріччя в суспільстві, які можуть призвести до тяжких наслідків. Маркс вважав, що регулювання економіки з боку держави має відбуватися шляхом стратегічного регулювання суспільного виробництва, впливати на планомірний її розвиток та безкризове функціонування [1].

Розвиток класичної політекономії призвів до розвитку її неокласичного спрямування, основоположником якого був А. Маршалл. Неокласичне вчення полягає в забезпеченні повного використання ресурсів економіки. Диспропорції, що виникають, при цьому регулюються автоматично. Через війну, завдяки ринку, досягається оптимальний рівень виробництва, в умовах повної зайнятості [1].

Неокласична теорія допускала часткове втручання держави у економіку, у разі виняткових ситуацій. Прибічник неокласицизму А. Пігу вважав, що зруйнувати ринковий механізм може бути монополія. Монополія є причиною зростання цін та зниження рівня інвестицій. Боротьба з монополіями це той випадок, коли втручання держави в економіку необхідне. Неокласична теорія була сильно дискредитована за часів "Великої депресії" у 1929—1933 роках. У цей час починається боротьба економічних напрямів, пошук нових положень, доктрин, який закінчився так званою кейнсіанською революцією. У цей період кейнсіанська економічна школа зазнає змін поглядів від вільної конкуренції до державного регулювання ринкової економіки.

Теорія Дж. Кейнса знайшла свій відбиток у великій кількості літературних та історичних джерел. Теорія Кейнса затвердила тезу, що капіталістична економіка не стабільна і потребує постійного державного втручання. Ділова активність у такій економічній системі впливає на появу невідповідності між інвестиціями та заощадженнями, впливає на зростання інфляції та безробіття. У цьому саме держава має грати активну роль регулюванні всіх економічних процесів, які у їх стабільний стан. Різкі економічні підйоми та спади пом'якшуються шляхом проведення фінансової та кредитно-грошової політики [1]. Далі кейнсіанці розділилися на кілька напрямків: неокейнсіанці, посткейнсіанці, нові кейнсіанці, ліві кейнсіанці.

Родоначальником посткейнсіанства були Г. Мінськ та П. Девідсон. Прихильники цього напрямку виступали за оновлення кейнсіанської теорії. Вони запропонували очистити теорію Кейнса від тимчасових напруг, оскільки вважали, що поява різних напрямів призвела до теорії Кейнса до кризи. Ліві кейнсіанці прагнули обмежити монополії економіки, оскільки вважали, що саме монополія знижує попит. Запропонували суворо стежити не лише за витратами держави, а й за їхньою спрямованістю. Державні вкладення повинні допомагати розвиватися охороні здоров'я, освіти, соціального страхування, дорожнього будівництва. Представником лівих кейнсіанців був Д. Робінсон. Неокейнсіанці підтримували думку про постійне втручання держави в економіку не лише в період сильних депресій. Р. Геррод — родоначальник цього напрямку, який пропагував втручання держави з метою науково-технічного прогресу та застосування його результатів в економіці. Нові кейнсіанці дотримувалися традиційних цінностей теорії Кейнса. Д.

Стігліц та Е. Фелпс вважали, що кейнсіанство — це теорія нерівноваги. При цьому наголошують, що на реальних ринках не повинно бути досконалої конкуренції.

У період 1930—1960 років теорія кейнсіанців різних течій стала загально визнаною. У цей період з'являються два захисники економічного лібералізму Ф. Хайєк та Л. Мізес, які представляли австрійську школу неокласичної теорії. Хайєк вказував кейнсіанцям на помилку, стверджуючи, що раніше вільний ринок не піддавався регулюванню з боку держави, тому й переживав кризові явища. Перевага держави полягала у регулюванні податків і зборів, фінансова політика, монополія на грошову емісію та контроль за валютними операціями. Він стверджував, що ефективна економіка будується на свободі державного втручання [1]. Мізес дотримувався позиції, що втручання держави в економіку вирішує лише абстрактні проблеми, що призводить до погіршення економічної ситуації [1].

Наприкінці ХХ ст. з'являються монетаристи — лідери неокласичної теорії. Вони дотримувались думки про саморегулювання економіки без втручання держави. При цьому економіці зберігається макроекономічна стабільність. Монетаристи вважали, що різного роду процеси державного регулювання наводять ринок у негнучкий стан: встановлення мінімальної заробітної плати, законодавство, що підтримує діяльність профспілок, встановлення цін на продукцію сільського господарства, законодавство, що підтримують інтереси бізнесу. Початок науково-технічної революції в 1970-ті роки дали можливість яскравіше проявитися теорії неокласицизму, а методи кейнсіанства були визнані грубішими і не гнучкими. Неокласики сучасності доводять, що ринкова економіка не ідеальний варіант господарської системи, але найкращий з усіх типів економічних систем. Вони вважають, що державне регулювання не лише не звільняє економіку від кризи та проблем, але ще більше посилює їх вплив (наприклад, безробіття, інфляція). Монетаристи на чолі з лідером М. Фрідменом підтримують теорію про те, що регулювання економіки має вибудовуватися на активній кредитно-грошовій політиці, а не на фінансово-бюджетній.

Фрідмен підтримував внутрішній зв'язок між свободою підприємництва та громадською свободою. Очевидно, що для повної свободи необхідно зменшити роль держави. Держава не можна допускати до зайнятості, цін, встановлення обсягів виробництва [1]. Доцільно зробити висновок, що теорія кейнсіанства та неокласиків не відкидає втручання держави в економічні процеси. Відмінність між ними полягає в пріоритетах, цілях і методах, що застосовуються в економічній політиці, що проводиться.

Криза неокласичної теорії настала у 90-ті роки ХХ століття. Насправді перебувало дедалі менше підтверджень теоретичним положенням. Україна та багато постсоціалістичних країн у цей період проводили ліберальні ринкові реформи, але, на жаль, опинилися в глибокій економічній кризі. Проте Китай, який пішов іншим шляхом, відмовився від ліберальних реформ, показав прискорені темпи економічного зростання. Країни, що розвиваються, так само усвідомили, що застосування лібералізму в економіці не дозволить наздогнати їм країни Заходу за показниками економічного розвитку [1].

Інституціоналізм став одним із факторів критики неокласичної економічної теорії. Проте, в інституціоналізмі, з'явилися представники, які по-різному належали до втручання держави у регулювання економіки. Представники інституціоналізму Т. Вербен, Д. Коммонс, У. Мітчелл відзначають: "...люди економічної системи є представниками соціальних структур, а не окремих індивідів". Різноманітність інститутів різних напрямів обмежує свободу вибору однієї людини і змушує людей підкорятися загальноприйнятим правилам. Інституціоналізм спрямовано створення у суспільстві різних інститутів: політичних, соціальних, економічних. Традиційні інституціоналісти вважають, що державне регулювання відбувається через недосконалість ринкового механізму та його неготовність вирішувати сучасні проблеми на національному та регіональному рівні, створення певного інституційного середовища. Теоретично інституційного підходу першому плані виходить соціальний контроль економічної діяльності, включаючи індивідуальне планування.

Нова інституційна економічна теорія, яскравими представниками якої є Р. Коуз, О. Вільямсон пропагують створення інституційного середовища як правил гри в основі будь-якої економічної діяльності [1]. Інституційне середовище будується на відносинах між індивідами, учасниками інституційних угод, між якими вирішуються питання конкуренції та кооперації [1].

Після класичного інституціоналізму з'явився інституційно-еволюційний напрям, який вважає, що економічна система самостійно не може досягти рівноваги, для цього необхідне втручання держави. Тобто за допомогою реалізації економічної політики можна досягати позитивних результатів. Для сільського господарства створено своє інституційне середовище, яке має відповідати наступним критеріям: мати демократичність, використовувати соціально-психологічні мотивації, стимулювати розвиток прогресу, знижувати транзакційні витрати, потім спрямовано, переважно, вся концепція інституціоналізму. Транзакції сільського господарства мають специфіку у сфері економіки. Це викликано віддаленістю території, поганою організацією інфраструктури та інформаційної комунікації. Сільське господарство або аграрний бізнес має ознаки інституціоналізму:

1. Інертність фермерів, зумовлена прихильністю до традицій і звичкам, які дають можливість швидко і оперативно реагувати на сигнали ринку, впроваджувати науково-технічні розробки, інформаційною освітленістю про постачальників і споживачів.

2. Опортуністичні прояви всередині та поза сільськогосподарського підприємства. Поняття опортуністичних проявів запроваджено О. Вільямсоном, що означає недобросовісне ставлення окремої людини на шкоду партнеру [1].

3. Мета функціонування фермерських господарств полягає у підвищенні рівня добробуту сім'ї та членів господарства або дрібного кооперативу. Для аграрного сектора економіки правило про те, що будь-який підприємець прагне максимального прибутку, не працює. Досягаючи певний рівень виробництва та добробуту, до подальшого динамічного розвитку аграрне господарство не завжди прагне [2].

4. Наявність неефективних інститутів у сільському господарстві та державних у тому числі. Це призводить до адміністративних зволікань, витрачання бюджетних коштів не за цільовим спрямуванням.

Доцільно сказати, що поява та становлення інституційного середовища та окремих економічних інститутів сприятиме скороченню транзакційних витрат, що у свою чергу стає каталізатором до проведення ефективної політики розвитку агробізнесу.

Особливість аграрного сектора показує, що не тільки ринкові механізми впливають на його функціонування, а й інституційні особливості, які найчастіше зазнають негативних наслідків. Тому можна зробити висновок, що теорія інституціоналізму найбільшою мірою пристосована на сучасному етапі до вивчення специфіки сільського господарства, допомагає зрозуміти природу аграрного бізнесу та виявити необхідність у напрямках державного регулювання.

Для проведення ефективної політики розвитку агробізнесу необхідно керуватися основними принципами за умови, що держава підтримує розвиток сільського господарства. Наведемо актуальні принципи, що використовуються на сучасному етапі [3]:

1. Аграрний протекціонізм. У разі ринку він посилює впливом геть даний сектор економіки.

2. Застосування індикативного планування та регулювання. Суть цього принципу полягає в тому, що політика держави має будуватися за умов невтручання у економіку аграрного сектора, а виступати як регулятор економічних процесів.

3. Використання програмно-цільового планування. Направлений на ефективне використання коштів, економії бюджетних видатків. Крім того, цей вид планування дозволяє формувати продовольчий фонд та визначати потреби держави своєчасно. Ціль використання продовольчого фонду, зниження ризику для сільгосптоваровиробника, викликаний ринковою кон'юнктурою.

4. Гарантія державної підтримки. За умови зростання рівня науково-технічного прогресу, зростання інвестиційної діяльності, реалізації соціальних програм має бути гарантована підтримка держави.

5. Дослідження соціальних наслідків від втручання держави. Реалізація державної політики у сільському господарстві має проводитися паралельно до соціальної стратегії країни;

6. Для державного регулювання необхідно застосовувати переважно економічні методи [3].

Розглянемо загалом інструменти державного регулювання економіки. В усіх країнах, зокрема й в Україні є багато інструментів на економічний сектор [2; 3]. Усі методи можна поділити на адміністративні, економічні та інституційні.

Адміністративні методи спрямовані на комплекс обов'язкових до виконання вимог та розпоряджень держави щодо економічних суб'єктів.

Економічні методи спрямовані на створення умов впливу держави на економічні інтереси товаровиробників та оцінку цього впливу.

Розглянемо докладніше склад адміністративних методів:

1. Інструмент державних закупівель. В основі цього інструменту використовують функції продовольчих

фондів, контрактів на постачання певної продукції та ін.

2. Сертифікація та стандартизація. Контроль за якістю вироблених продуктів.

3. Формування стратегій розвитку галузей економіки, з допомогою методів планування і прогнозування, зокрема індикативне планування.

4. Формування та дотримання нормативних стандартів на заборони виробництва та продажу різних видів продукції, затвердження квот, обмеження посівів.

5. Забезпечення процесу ліцензування операцій з імпорту та експорту товарів.

Адміністративні методи державного регулювання ґрунтуються на силі державної влади.

Наведемо склад економічних методів державного регулювання.

До економічних методів належать:

1. Регулювання цін. Встановлення діапазону гарантованих ціни закупівлі вироблених товарів.

2. Регулювання оподаткування. Встановлення податкових преференцій, пільг, систем оподаткування.

Охарактеризуємо інструменти економічних методів. Регулювання діапазону цін необхідне встановлення паритету цін на промислову та сільськогосподарську продукцію, покриття кредитів та податків та інших платежів. Регулювання цін необхідне встановлення гарантованих ціни продукцію, до дотацій і компенсацій товаровиробникам. Для цього встановлюють цільові ціни. На основі цільових цін розраховуються гарантовані ціни, які встановлюються державою. Вони забезпечують товаровиробникам рівень доходу, що дозволяє розширювати відтворення продукції. Якщо ринкові ціни опускаються до рівня, у якому товаровиробники що неспроможні реалізувати свої продукції, встановлюють закупівельні інтервенції. При дефіциті продукції ціни її досягають максимального рівня, тоді застосовують такий інструмент як товарні інтервенції. Крім того, застосовуються такі інструменти економічних методів:

1. Регулювання кредитно-грошових відносин. Інструментами виступають: пільги щодо кредитів, компенсації кредитів, інвестування кредитування, регулювання валютних курсів.

2. Митне регулювання, інструментами якого є встановлення мит на імпорт та експорт.

3. Регулювання використання бюджетних коштів. Інструменти: дотації, субвенції, позички, субсидії.

У процесі розвитку ринкової економіки інструментарій регулювання різного рівня розширюється, причому зростає рівень втручання держави у процеси розширеного відтворення.

Виділимо сфери ефективного впливу адміністративних методів, де мають перевагу над іншими заходами державного впливу.

1. Антимонопольне регулювання. Регулювати ціни, які встановлює монополіст, дуже складно. І тут застосовується регулювання цін. Так, у аграрній сфері найчастіше діють закони монополії. Наприклад, серед великої кількості сільськогосподарських товаровиробників є один переробник сільськогосподарської сировини. Це створює перешкоди для використання та впливу ринкових механізмів. Саме в цьому випадку адміністративний вплив держави набуває основного пріоритету впливу.

2. Нівелювання побічних ефектів ринкових процесів, де економічні регулятори не діють. Товаровиробники в окремих випадках можуть використовувати заборонені хімічні препарати, компоненти та добавки для збільшення врожайності, маси, смаку, кольору, ваги продукції. Саме державні регулятори працюють у цьому напрямі шляхом випуску стандартів, нормативних документів, які забезпечують екологічну безпеку.

3. Адміністрування підприємств державного сектору у процесі реалізації цільових програм.

Адміністративне регулювання економіки допомагає вирішити ряд завдань і досягти мети реалізації економічної політики. Однак прямий адміністративний вплив можливий тоді, коли в цьому є об'єктивна потреба. В інших випадках це може стати порушенням економічних процесів, скороченням ефективності виробництва та зниженням конкурентоспроможності.

Окрім адміністративних та економічних методів державного регулювання, розглянемо інституційні. До них відносяться:

1. Формування структури та організаційно-правових форм підприємств. Багатоукладність аграрних підприємств зумовлена інституційними змінами. Організаційно-правові форми: державна, приватна та змішана, при цьому кожна форма включає різні варіанти господарювання.

2. Правове регулювання економіки. Формування нормативно-правової та законодавчої бази для регулювання умов функціонування підприємств.

3. Інститути громадянського суспільства у сферах економіки. Добровільні спілки, асоціації, різні об'єднання, кооперативи допомагають вирішити питання збуту, переробки сировини, купівлі кошовної техніки.

Не можна не відзначити ще один вид державного на економічні процеси, який одночасно можна визначити як самостійний метод регулювання — це реформи.

Реформа являє собою систему заходів щодо корінного перетворення економічних відносин, з метою покращення забезпечення населення товарами народного споживання та зростання його життєвого рівня.

ВИСНОВКИ

Реформа, як метод регулювання, по суті є унікальним явищем, яке, перш за все, спрямоване не на саму сферу впливу, а на вдосконалення форм і методів такого впливу, зміну інститутів. Держава вдається до цього методу тоді, коли усталена система господарювання відповідає новим умовам, або дозволяє досягти потрібного результату у сфері. Реформування є методом прискореного приведення економіки в бажаний стан, коли держава здатна швидше і успішніше вирішувати економічні проблеми, ніж суб'єкти господарювання або сам ринковий механізм. Багаторічний досвід реформування в Україні підтверджує це визначення. На різних етапах своєї історії Україна часто опинялася в ролі наздоганяючого по відношенню до розвинених країн заходу, і лише реформи дозволяли скоротити цей розрив, а іноді й опинятися попереду.

Отже, регулювання аграрного бізнесу може і має здійснюватися як адміністративними, так і економічними та інституційними методами впливу.

Література:

1. Кривов'язюк І.В. Антикризове управління підприємством: навчальний посібник. 3-тє видання, доповн. і переробл. Київ: Видавничийдім "Кондор", 2020. 396 с.

2. Мацибора Т.В. Інвестиції як основа зростання аграрної економіки України. Економіка АПК. 2021. № 6. С. 68—78.

3. Шевчук М. Бізнес по-українськи: що перешкоджає європейським інвестиціям? Інформер. 2023. URL: <https://informer.od.ua/news/biznes-po-ukrayinski-shhopereshkodzhaye-yevropejskim-investitsiyam/> (дата звернення 30.07.2024 р.).

References:

1. Kryvovyazyuk, I.V. (2020), Antykryzove upravlinnya pidpryyemstvom: navchal'nyy posibnyk [Anticrisis management of the enterprise: a studyguide]. 3rd edition, supplement and processing, "Condor" Publishing House, Kyiv, Ukraine.

2. Matsyibora, T.V., (2021), "Investments as abasis for the growth of Ukraine's agrarian economy", Ekonomika APK, vol. 6, pp. 68—78.

3. Shevchuk, M. (2023), "Business in Ukrainianway: what hinders European investments?", Informer, Available at: <https://informer.od.ua/news/biznes-po-ukrayinski-shho-pereshkodzhaye-yevropejskim-investitsiyam/> (Accessed 30 July 2024).

Стаття надійшла до редакції 21.10.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663